

Väne härad.

Från Väne härad med dess 6 socknar är endast en runsten känd. Den påträffades så sent som 1912 vid Veland i häradets sydligaste socken, Åsaka. Runstenen är länets nordligast belägna och den västligaste av hela landskapets egentliga runstenar. Läget är ur utbredningssynpunkt tämligen isolerat från det övriga ristningsområdet. Avståndet till närmaste runsten, Vg 101 i Flo sn, är nära halvannan mil. Stenen intager även i runologiskt avseende i viss mån en särställning.

Under tidernas lopp har i Väne härad på ett flertal platser, bl.a. vid Hästevadet i V. Tunhems sn, Skalltorp i Väne-Åsaka sn, Halvardstorp i Gärdhems sn, iakttagits förmodade runristningar, vilka emellertid vid närmare granskning visat sig vara naturliga sprickbildningar. En av dem, L 2016, observerades redan av Hilfeling 1792. En »runsten» med naturliga repor står bakom museet i Vänersborg. Vid skolan i Väne-Ryrs sn står en modern runsten »huggen av skollärare Granqvists pojkar» (Welin).

150. Väne-Åsaka sn, Veland, Skattegården.

Pl. 121, 122.

Litteratur: F. Nordin, Brev ³¹/₈ 1914 t. E. Brate (ATA), En nyfunnen västgötarunsten (i: VFT 3: 7–8, 1915, s. 158 f.); H. Jungner, Brev ⁷/₈ 1917 t. S. Welin (VFA); E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 42 f.; G. Mattsson, Konjunktiven i fornsvenskan (1933), s. 43 f.; Lis Jacobsen, Forbandelsesformularer (VHAA:s Handl. 39: 4, 1935), s. 71 noten, 73 f.; Handlingar 1935 i ATA; A. Bæksted, Målruner og trolldruner (1952), s. 33; H. Wideen, Västsvenska vikingatidsstudier (1955), passim.

Äldre avbildning: Nordin, foto (VFA, återgivet i a.a.).

Runstenen står rest på en bergknalle 15 m. VSV om landsvägen Väne-Åsaka–Koberg och c:a 275 m. SSÖ om bron över Visslaån. Platsen är belägen 900 m. V om Veland gård.

Stenen har tidigare stått på en plats c:a 40 m. i sydvästlig riktning från den nuvarande. Den påträffades enligt F. Nordin »år 1912 under flyttning af en gammal gärdesgård». Var stenen ursprungligen stått är obekant, men troligen har det varit i Veland by, som ligger närmast intill.

Hård, mörkprickig gnejsgranit. Höjd 1,90 m., bredd 0,50 m. Stenen, som har kort rotända, är fastgjord vid berget med järndubbar och cement. Ristningen är på det hela taget djupt och omsorgsfullt huggen.

Inskrift:

× **þurui** : **risþi** : **stin** : **iftiR** : **ukmut** : **buta** : **sin** : **miuk** : **kupan** : **þikn** × **þur** : **uiki** ×
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Þyrvi resti sten æftiR Ogmund, bonda sinn, miok goðan þegn. Þorr vigi.

»Þyrvi reste stenen efter Ogmund, sin make, en mycket god tägn. Tor vige (stenen el. runorna).»

Till läsningen: De kryssformiga skiljetecknen äro kraftigt huggna. Alla runorna äro säkra, ehuru 26–27 **ut** äro svagt framträdande. I vänstra kanten av 15 **i** går vinkelrätt en kort skåra, som ej är huggen. 17 **t** är kortare än övriga runor på grund av nedre bst i 16 **f**. 21 **k**, 35 **k**, 36 **k**, 43 **k** och 50 **k** äro ej stungna. R. 45–51 äro tydligt huggna. — Nordin, som först granskade inskriften, har läst den på samma sätt.

Pyrv är sparsamt belagt på svenska runstenar, se Sö 188, men icke ovanligt i danska inskrifter, där det bl. a. förekommer på Jellingestenarna som namn på kung Gorms gemål, jfr DR 41, 42, samt *Danmarks Runeinskrifter*, sp. 729. Det finnes på ytterligare en västgötasten, Vg 170. **ukmut** (ack.) utgör troligen den mindre vanliga, u-omljudda formen av fsv. *Agmundr*, *Ogmundr*. Inskriftens namnform motsvarar nämligen alldeles fisl. *Ogmundr*. Formen *Agmundr* återfinnes i Vg 34 och 178 samt några andra svenska runinskrifter, se Vg 34.

Inskriften är märklig genom sin åkallan av guden Tor. Denna är enastående bland svenska runinskrifter men äger direkta motsvarigheter på danska stenar. De senare äro samtliga såtillvida fullständigare, att de jämväl direkt uttrycka föremålet för det önskade gudabeskyddet: DR 110 Virring **pur : uiki : þisi : kuml :**, DR 209 Glavendrup **pur · uiki · þasi · runar**, DR 220 S. Kirkeby **pur : uik[i : r]unar [:]**. Västgötaristaren har tydligen begagnat sig av en traditionell formel, och det underförstådda objektet i satsen bör alltså ha varit **kuml** eller **runar**. Se vidare *Danmarks Runeinskrifter*, sp. 736 f., 1012.

Stenens hedniska karaktär kan icke dragas i tvivelsmål, även om det torde vara uppenbart, att ristningen tillkommit under en brytningstid mellan hedendom och kristendom. Vid en sådan tidpunkt bör man nämligen ha känt behov av att genom språkliga uttryck eller symboliska bildframställningar mera påtagligt hävda sin religiösa ståndpunkt. Fågelhuvudet (falk?), som bildar bågslingans avslutning uppåt, kan i detta fall möjligen också tolkas som en hednisk symbol, men detta är högst ovisst. Liknande ornamental utsmyckning förekommer även på bevisligen kristna stenar.

Inskriften visar i runologiskt och ortografiskt avseende genomgående ålderdomliga drag: **m**-runa med cirkelformig bst, formen **risþi**, **u**-runans användning för *o*, avsaknaden av stungna runor.

Kullings härad.

Kullings härad gränsar i N till Bjärke och Barne härad, i Ö till Gäsene härad, söderut till Bollebygds härad och västerut till Ale och Vättle härad. Häradet tillhörde under medeltiden Lungs bo. Det omfattade 24 kyrkor motsvarande de nuvarande 24 socknarna och synes efter beräkningsgrunderna för fördelningen av tingsböterna i ÄVgL ha representerat ungefär $3\frac{1}{2}\%$ av landskapets folkmängd. Häremot svarar ganska väl siffran för de bevarade runstenarna, 6.

5 av de 6 stenarna befinna sig nu vid kyrkorna i Eggvena, Fölene, Hols och Remmene socknar. De ha alla i sen tid framtagits ur respektive kyrkobyggnader. Ingen av de fem stenarna står sålunda längre på ursprunglig plats, även om denna icke torde ha legat nämnvärt avlägsen från den nuvarande. Mycket talar däremot för att Vg 152 står på ursprunglig plats. Med ett undantag, Vg 155, finner man runstenarna i häradets nordöstligaste del, trakten V om Herrljunga, där bebyggelsen sedan gammalt sluter an till dalgången utmed Nossan. Vg 155 däremot tillhör Säveådalens rika fornminnesbestånd.

Av de 6 runstenarna äro endast 2 (Vg 152, 154) fullständigt bevarade, medan av de övriga 4 (Vg 151, 153, 155, 156) större eller mindre stycken saknas.

Halva antalet stenar finns omtalat i *Ransakningarna* (Vg 151, 152, 154). Ingen av stenarna är avbildad i *Bautil* (1750). De övriga (Vg 153, 155, 156) äro kända sedan slutet av 1700-talet. 5 av stenarna granskades då av C. G. G. Hilfeling, medan den sjätte (Vg 155) synbarligen icke uppmärksammats av denne. Samma 5 stenar registreras av J. G. Liljegren (*Runurkunder*, 1833) och K. Torin. Först 1905 återfann man Vg 155 i samband med Hols kyrkas restaurering. Ännu en sten, Vg 154, ansågs en tid förlorad men hade synbarligen vid mitten av 1800-talet inmurats i kyrkan, där den vid restaureringen 1946 återfanns.

151. Eggvena sn, kyrkan. Nu på kyrkogården.

Pl. 123.

Litteratur: L 1392, T 59. *Ransakningarna* 1667–84 (tr. i VFT 4: 5–6, 1932, s. 107); C. G. G. Hilfeling, *Resor* 1791 (KB F m 57: 1, red. av P. Tham), s. 38; G. Brusewitz, *Westergötland* 1862, s. 131 f. (ATA); N. G. Djurklou, *Brev t. B. E. Hildebrand* 26/8 1868 (ATA), *Antiqvitetintendentens berättelse* 1868, s. 191 f. (ATA); Eggvena Kyrkostämmoprotokoll 16/8 1869 § 7 (utdrag i ATA); *Handlingar* 1938 i ATA; H. Wideen, *Västsvenska vikingatidsstudier* (1955), passim.

Äldre avbildningar: Andreas Eric[i], bläckteckning (i *Ransakningarna*); P. Tham, bläckteckning (i Hilfeling a. a., s. 38, återgiven i kopia av J. G. Liljegren i *Fullständig Bautil*, ATA); Brusewitz, bläckteckning (i a. a.); Djurklou, bläckteckning (i *Berättelse* 1868); O. Erlandsson, träsnitt (i T 59).

Runstenen står rest 1 m. V om Eggvena kyrkas södra ingång. Den saknar rotända och har därför uppställt på den i markytan synliga grundstenen till södra tornmuren samt upptill medels en förtent järnkrampa fästats vid muren ifråga.

Stenen finns avbildad i *Ransakningarna* 1667–84, där pastor loci Andreas Eric[i] uppger den vara tillfinnandes »i Egvena Wächnhwss». Enligt C. G. G. Hilfeling (1791) ligger stenen »i Äggvena Vapenhus vid dörren mycket skadad». Stenen granskades 1862 av G. Brusewitz, men ytterligare detaljer om dess placering